

Семейството и религиозното възпитание на детето

Захарий Дечев

Abstract: Family and religious education of the child: *The present article discusses the issues reflecting the functional relation of the religious upbringing of the child at an early age in a Christian family. The child is placed in the center of family upbringing with its spiritual needs spiritual and moral growth and parents are considered important for the awakening of religious life. The early childhood is indicated as the most rewarding period for inclusion of the child into the spiritual and moral values of Christianity. The main content embedded in the religious upbringing of a child under school age is Christian values and personal qualities.*

Key words: *faith, religion, religious upbringing, child, parents, family, Christianity, values, spirituality, morality, life.*

Религията и религиозното възпитание са явления универсални, които неизменно съпровождат всеки народ в историческото му развитие. В човешкия дух съществува вечна и неотразима потребност от религиозна вяра, която е вродена в човека чрез Божественото вдъхване и се основава на най-съществените свойства на неговата природа. Религията е тази, която удовлетворява духовно-нравствените потребности у човека. Религията е тази, която облагородява падналия в беззаконие човек, очисти сърцето и му доставя блаженство, спокойствие и радост в живота. Религията е вяра и знание за Бога, желание и чувства, която импулсира и активизира всички духовни сили и способности у човека. Тя се проявява и като педагогическа потребност на личния, съзнателен и самоопределящ се живот, т.е. да познае себе си, своята вътрешна природа. Религията е неизменна и съществена част в душата на човека, която го изправя пред Бога, чрез личния му избор и свободната му воля.

Обосновавайки въпроса за Религията в центъра е поставено детето с неговите потребности и благоговението на възрастния пред неговия детски свят и личностното му развитие, според установилите се религиозно-педагогически начини и пътища за духовно-нравствено израстване.[4] Важен и сложен фактор за събуждане на религиозния живот и чувства в детето е влиянието на семейството, което е редно да създаде благоприятни условия за развитието на тези заложби. Най-ранните преживявания и впечатления при децата са и най-дълбоки, най-силни, най-трайни. При детето, в неговата детска природа и душа, няма понятие, че Бог не съществува. Съприкосновението му с Бога, това за тях е свят час на съединение с Христос – Спасителя и приемането на благодатта на Св.Дух. Общението му с Бога е нещо свято и тайнствено. Дълбоко в душата си детето таи това, което е възвишено, красиво, благородно. То вярва най-искрено в доброто, обърнато е към добродетелта, поради неговата чистота, невинност и непокареност от злото. С раждането си детето няма формирани пороци, нито пък формирани или изградени добродетели. Предразположено е към духовно отваряне дверите на сърцето му за доброто и религиозното му възпитание. В детето няма и наследствени предразположения към доброто или злото, които могат по генетичен път да развият добродетели и пороци. Душата и сърцето му са отворени за външно въздействие. Те са основата за извършване на добри постъпки и се сравняват с рохкава почва, в която могат да поникнат всякакви семена. Пороците е редно да се отстраняват от рано. Майката е тази, чрез която детето приема и усвоява първите външни впечатления. Те действат върху неговите сетивни органи и събуждат детската религиозност, заложена в творческия акт на Бога. Центърът на всяка личност е неговата душа и не зависи от неговата свободна воля, а е първоначално заложена чрез акта на творението. Формирането на религиозността у детето зависи до голяма степен от възпитателните въздействия, фактори и отношения в семейството,

осъществявани в процеса на пробуждане на Божия дар (2 Тим. 1:6), в сърцето и душата на детето.

Функционалната обвързаност на религиозното възпитание на детето със семейството очертава и още една негова специфика. Въсъщност тази специфика е съществена част от изграждането на положително отношение към Св. Православна вяра и Църква в семейството, като християнско семейство, а родителите - като православни християни и родители. Тези аспекти на религиозното възпитание в християнското семейство се разгръщат, в зависимост от атмосферата на духовност и църковност у него. „У голяма част от съвременните деца вярата в Бога отсъства от ценностната система на семейството, в което те израстват. Ето защо са необходими – отбелязва Ем. Василева, целенасочени и изключително мъдри усилия, за да се постигне онова състояние на духа – дадено свише, без което не е възможна благодатната връзка с Твореца“.[1] „В такива случаи е недопустимо противопоставянето на дете и родител. Щом родителят е пуснал доброволно детето си да изучава религия, значи все пак у самия него е налице известна духовна предпоставеност към религиозното проникновение. Деликатно и мъдро чрез детето учителят би могъл да приобщи и родителите към религиозно-нравствените послания на християнското учение“.[2] В основата на религиозното възпитание, което го отличава от съдържателните компоненти на другите видове възпитание е неговата обвързаност със семейната възпитаност. Щом родителят, както отбелязва Ем. Василева доброволно се е съгласил детето му да изучава религия, това означава, че у него самия е налице известно духовно предразположение към въпросите на религиозното образование и възпитание. Особено значима е потребността от православната духовна връзка в семейството, за да се ситуира и в обучението и възпитанието по религия на детето в детската градина. Познаването и приемането на тази истинност, разкрива верния път за религиозното педагогическо взаимодействие между дете, родител и детска градина. „Ето защо – съвсем основателно отбелязва В. Гюрова, въпреки светския характер на образователната политиката в детската градина, трябва да се създадат онези системи от форми и средства, които да подпомагат положителните тенденции в духовното израстване на детето, мотивирани и в рамките на семейното възпитание, а не да се отрича религиозното възпитание, като приоритет на детската градина.“[3]

Проявите на духовно-религиозния живот в семейството са различните съществени връзки на взаимодействиения, които децата са в състояние да разберат: църковното богослужение, молитвата на майката до леглото на детето, паленето на кандилото пред иконата, благоговейния израз на лицето при кръстенето и поклоните, кръстенето при биенето на църковната камбана, пеенето на религиозна песничка или прочит от житията на светиите и т.н. това са малка част от съзнателното пробуждане на религиозния живот в детето, като част от християнското семейство. Овладеяването от децата на тези връзки и придобиване на духовен опит е предпоставка за първоначалното осмисляне за тяхната потребност, а нейната същина е основа за формиране на положително религиозно отношение към Бога на детската личност. Чрез духовно-религиозното си развитие детето гради понятието за християнската добродетел. Положителното отношение на родителите към религията и вярата им в Бога оказват своето влияние в духовния живот на детето. Православната Църква допуска и не лишава децата от Св. тайнства. След Св. Кръщение детето получава и първото си Св. Причастие в своя земен живот. Първите думи, с които майката или кръстникът (духовния наставник) се обръщат към детето за Св. Причастие е „че това е много вкусно, че това е хубаво“. Това е най-прекрасната духовна храна за човека. Това е истина, че Св. Причастие е хубава храна и е вкусна, макар че то е много повече от обикновената храна, за която детето знае от своя сетивен опит. Това е свята храна – тяло и кръв Христови. На основата на сетивния опит, натрупан от детето при правилното ръководство на душевната,

емоционалната и мисловната дейност се изгражда това познание. То трябва да знае, че това, което му дава свещеникът е хубаво и вкусно. С формирането на тези първоначални познания за Св. Причастие се поставят и основите на положителното отношение на детето към Христа, към Храма и свещеника, към църковното богослужение. То е израз на съзнателно пробуждане на религиозния живот у детето. Изграждането на елементарните понятия за Св. Причастие при децата формира основата и за следващата степен в тяхното религиозно развитие. Тогава те трябва да разберат, че това не е само вкусно, че това е нещо особено, нещо свято и към Св. Причастие трябва да се пристъпва благоговейно, след съответната подготовка. На две години детето вече е променено, то чувства и вижда, че родителите му се отнасят някак си по-особено и благочестиво, когато се причастяват заедно с него. Това тяхно поведение оказва решително въздействие в душевността на детето.

В нашето съвремие, за много родители въпросите за Бога и Христовата истина са неясни, което води до липса на интерес за духовно общуване с Бога. Много често родителите разсъждават така: „Децата не разбират още нищо, те са малки. По-късно може, когато пораснат, но сега е още рано!” Това е едно заблуждение. Всички родители, които разсъждават така за Бога и духовното пробуждане на детето, трябва да отхвърлят от себе си това скептично мислене, защото то променя съзнанието, духовната им нагласа за живот и така подценяват своите малки деца. Щом едно дете в продължение на 24 месеца се научава чрез наблюдение и подражание да говори, да владее тялото си, то през това време е в състояние да разбере и нещо от Божието присъствие, Божията любов и грижа. При своето кръщение всеки човек получава ангел-пазител, който да го подкрепя и подпомага. Чрез Св. Кръщение децата се умиват от греха, стават чисти, в тях цари Духа Свети вместо злото, душата им става жилище и вместилище на Бога. Разбирането и познанието за Бога не започва у децата след седмата година, а още в тяхната кърмаческа възраст. Грешка е, когато се зачеркват първите години от духовното развитие на детето като маловажни за неговото формиране като личност. Родителите е необходимо да умеят да ценят духовно децата си и то още от ранните години на детството, да ги възпитават в Божията любов още от първите дни на раждането им. Постоянно трябва да помнят, че детето им е дар от Бога. Предадено в ръцете на своите родители или възпитатели, съвършено здраво и непокарано, а след Св. Кръщение и душевно неопетнено, чисто, ангелско и невинно. Добре възпитавано от майка си в истините на Православната вяра, то може да развие в пълната ума, сърцето и волята си до възможното за човека съвършенство. След време детето ще бъде в живота това, което е развито и формирано у него от родителите или възприемниците му.[5]

Едно от най-важните задължения на родителите по отношение на своето дете е да полагат неуморни грижи за неговото духовно пробуждане и възрастване. Развитието на вродената в детската му душа религиозна способност зависи много от примера и религиозното поведение на родителите. Детето наблюдава и се опитва да подражава без всякакво насилие, индиректно овладява положителните модели на поведение и пробужда в себе си потребността за религиозен живот. Няма сила по-мощна от примера и нищо друго не може да постави в движение човешката воля, както примерът. В много отношения детското подражание и следване примера на възрастните, не е само механичен или емоционално-непосредствен акт, а е начин за задоволяване потребността на събудената у детето вродена религиозност. Въздействието на вътрешните и външни фактори през този период на духовно и религиозно развитие е различно. Въздействието на заобикалящата ги среда, обаче е краткосрочно. Чувствата към Бога в току-що пробудилото се детско съзнание са все още епизодични. Чрез развитието на своя разум, душевната си дейност и религиозни схващания и нагласи детето лесно може да изгради представа в себе си за Бога, като Баща на всички хора, на целия свят и да пренесе откъм Него чувства,

които изпитва към силата, строгостта, добротата на своя баща. Така върху основата на сетивната информация за доверие и любов към бащата, детето изпълва душата си с благоговение и нежна преданост към небесния Баща, към Бога. Така детето има възможност леко да изпълни онова, което му подсказва вярата и гласа на неговото сърце. „Детето, според проф. прот. Хр. Димитров, е най-младата и нежна пръчка в Божието лозе, напоено с потта и кръвта на Добрия Пастир – на Господа Иисуса Христа”. Сам Спасителят повикал децата, благословил ги, прегърнал ги, възлагал ръцете си върху им и казал: „Оставете децата да дохождат при Мене и не им пречете, защото на такива е царството Божие” (Марк., 10:14; Лук., 18:16-17; Мат. 19:13-15).

Специалното бащинско отношение към детето, като непомяната от греха природа и замисъл на Твореца към човека е основополагащо за божественото предупреждение към всички за личното въздействие, грижата за детската душа и развитието на благоденния живот у него. Това отношение е необходимо да се проявява в сътрудничеството на съвременната предучилищна педагогика и семейството за религиозно-нравственото въздействие и възпитание на детето от най-ранна възраст. Според Св. Писание – Библията децата, се считат за най-светлия Божи дар и Божия благословия за родителите. В този дух Св. Църква като хранителка и пазителка на Христовото Спасително учение векове пазил този завет и има присърце грижата за децата. Псалмопевецът пророк Давид казва: „Ето, наследство на Господа са децата, награда от Него е плодът на утробата” (Пс. 126:3). Едно от важните задължения на Св. Църква и на родителите-християни е пробуждането на религиозността в духовната природа на детето, богобоязливото познаване и изучаване на Божия закон и неговото благочестиво изпълнение.

С идването на Господ Иисус Христос на земята в изпълнение на пророческите писания се полага основата на християнското възпитание на детето. Той става образец както за възрастните, така и за децата като определя и основната посока на възпитанието им, тяхното духовно-нравствено съвършенство и спасение на душата им. Християнското възпитание единствено и целеустремено поставя в основите си формирането и развитието на религиозното чувство у децата и затова то носи отпечатъка на християнската вяра и учение.

Светът до Христа не е разбирал великата отговорност за развитието на духовния живот на детето. Спасителното духовно-нравствено съвършенство, което Господ Христос открива за човечеството, го свързва и съединява с душата на детето. Спасителят Христос издига душата на детето, предизвиква ново отношение и ново разбиране за нея, открива ценността ѝ, подчертава великата сила на детската чиста и невинна душа, възвеличава нейното възпитание в духа на проповядваното свято и спасително Христово учение. Като основополагащо християнското възпитание изисква придобиването на здрав църковен опит и изучаване на Св. Писание от децата по примера на Богочовека Иисус Христос. Това се засвидетелства с участието на малкия Иисус още в старозаветното, храмово богослужение, когато той е дванайсетгодишен и децата имат възможност да присъстват на богослужение в храма, според старозаветната традиция (Лук. 2:41-52). Това се случва в първото поклонническо пътуване на малкия Иисус, заедно с неговите родители в Йерусалимския храм за великия празник Пасха. Според закона (Изра. 23:17) всеки благочестив юдеин трябва да изпълни това предписание и родителите Му Го завеждат в Йерусалим за празника.

Спасителят Христос дава за всички родители, учители, пастири най-важната и свята педагогическа заповед за възпитанието на детето: „Оставете децата да дохождат при Мене и не им пречете, защото на такива е царството Божие” (Марк 10:14), като открива и ключа за душевното развитие на човека – да запази вечното детинство и я постави като основна и свята цел за християнското религиозно възпитание.

„Най-благодатен период – отбелязва Ем. Василева, за приобщаване към нравствените ценности на християнството и оттам към Бога е ранното детство. Способни ли сме да дадем онова, което дължим на нашите деца? Можем ли да преодолеем бездуховното пространство и нравствения дефицит, като се противопоставим на злото и се докоснем до светлината и благодатта на Божественото?

Дългият период, изживян под властта на безпросветния атеизъм силно ни навреди, но сега вече той не може да бъде наше безпомощно оправдание. Нужно ни е желание и отдаденост. А за това никога не е късно.

Само в укрепеното от Духа сърце може да се открие живата сила на любовта, неизреченото единение с Бога. Ако Бог е с нас, кой е против нас? (Рим 8:18-39)”[1] Следователно основната специфика, която се откроява в религиозното възпитание, както отбелязва Ем. Василева, е ясно конкретизираната ценностна ориентация на религиозното образование в предучилищна възраст.

Основно съдържание на религиозното възпитание са духовно-нравствените ценности и качества на личността. Те притежават непреходна значимост и са в основата за формирането и на другите ценности на личността. Определят характера на неговата мотивационна сфера и насоченост на дейността. Духовно-нравствените качества изграждат същността на ценностната система на детската личност и мотивират поведението и действията му. Стимулират отношенията в общността, отличават се с емоционална наситеност и активизират личността за духовно-нравствен живот. Ето защо, отбелязва Ем. Василева, „основната специфика на религиозното възпитание произтича от осъществяването на основната му задача: запознаване на младото поколение с нравствените ценности на християнството и приобщаването му към тяхната градивност.”[1]

Обобщавайки предходното изложение, трябва да се подчертае, че религиозното възпитание и развитие на детето, на подрастващите е основополагащо и родителите са длъжни да носят тази отговорност върху себе си. Детето трябва да притежава добро религиозно образование.[6] Необходимо е да се активизира и усъвършенства педагогическото взаимодействие по религия в детската градина, с оглед приобщаването и социализацията му към съкровищницата и богатството на Православната християнска вяра, към християнските вечни ценности и спасителни истини и добродетели.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Василева, Ем. Религиозното възпитание на децата от предучилищната възраст, Изд. „Свят 2000”, С., 1999.

[2] Василева, Ем., Ив. Желев, Д. Коруджиев, Книга за учителя по религия за първи клас, Изд. „Просвета”, С., 2001.

[3] Гюрова, В. Религиозното възпитание и емоционално-социалната насоченост на детето. – сп. „Предучилищно възпитание”, бр.10, С., 1998.

[4] Дечев, З., ст. ик. Детето и религията – сб. „Предизвикателствата на съвременното и качеството на образованието”, т. II, Ш., 2007.

[5] Дечев, З., ст. ик. За религиозното възпитание на детето в детската градина, Изд. Димант”, Б., 2009.

[6] Дечев, З., ст. ик. Учебна програма по религия-православие в детските градини, Изд. „Димант”, Б., 2009.

За контакти:

Ставрофорен иконом д-р Захарий Дечев, e-mail: prkrai_bs@abv.bg

Докладът е рецензиран.